

УДК 811.161.2'373.612.2:821.161.2-1.09

Лариса Тиха

ОБРАЗНІ ЗАСОБИ ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ ГОЛОБОРОДЬКА

У пропонованій статті проаналізовано різні типи метафоричних структур, що функціонують у поезії Василя Голобородька. В аналізованому матеріалі метафоричні образи достатньо динамічні завдяки частому вживанню дієслів. Значна частина дієслівних метафоричних структур – це персоніфікації. Окрім того, зауважено, що поширеним явищем індивідуального стилю В. Голобородька є іменникові сполуки метафоричного змісту, які, як доводить аналіз фактичного матеріалу, побудовані на зіставленні та порівнянні ознак і функцій об'єктів навколишньої дійсності, а також прикметникові сполуки з переносним значенням.

Ключові слова: метафора, образні засоби, дієслівна метафора, генітивна метафора, метафоричний епітет, персоніфікація.

Постановка проблеми у її загальному вигляді. Метафоризація в мові – властивість людського мислення. Вона невичерпна, бо зближення явищ, предметів, дій і властивостей – безперервний мовний процес. Мовна структура метафоричного образу також не статична, її слід розглядати конкретно в кожному стилі. Заглиблення в таємниці словесної структури метафор означає пізнання таємниць художньої майстерності. Метафора – не тільки засіб образності, а й засіб осмислення навколишньої дійсності (Л. О. Пустовіт).

Аналіз досліджень цієї проблеми. Наявність величезної кількості наукових розвідок про функціонування метафори свідчать про неабиякий інтерес науковців до цього виду тропа. Метафору досліджували і досліджують з різних кутів зору, але особливий інтерес становить вона з погляду її ролі і функцій у художньому авторському тексті. Зокрема, К. В. Клепець аналізує метафору та її види у поезії Михайла Петренка (2013), Л. В. Бублейник розглядає функціональне навантаження антропонімів та колоризмів Лесі Українки, характеризує слово як об'єкт зображення Ліни Костенко (2011). Л. В. Кравець у монографії «Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст.» (2012) розглядає, зокрема, розвиток української поетичної метафори, українського поетичного мовомислення, аналізує метафоричний світ поетичних творів вітчизняної літератури ХХ ст.

Проте, на зважаючи на постійний інтерес до метафоричних образних засобів у художніх текстах, комплексного дослідження про функціонування метафори та інших засобів образності у творчості поетів Київської школи немає. Тому **мета** нашої роботи – дослідити процес метафоризації у поезії Василя Голобородька, а **завдання** полягають у з'ясуванні лексичного наповнення метафор та їх граматичних особливостей.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Представників Київської школи поезії у науковій літературі відносять до постшістдесятників. У наукових розвідках останніх років це покоління письменників також називають «витісненим поколінням», оскільки публікація творів авторів була практично повністю зупинена цензурою. Термін «витіснене покоління», на думку І. Андрусяка, значно переконливіший за термін «постшістдесятники». Некоректність цього терміну, на його думку, полягає в тому, що поети «витісненого покоління» не були продовжувачами шістдесятників, а творили новий формально-естетичний напрямок в українській поезії (І. Андрусяк). То ж представники цього періоду та сімдесятники у своїх творах дистанціювалися від політики у своєрідну внутрішню еміграцію, їхня творчість позначена своєрідним філософським заглибленням у себе, що відбувалося на фоні посилення цензури за часів Брежнєва. Автори цього покоління орієнтувалися на європейську естетичну традицію, а не на соцреалізм.

«Київська школа» у своєму розвитку пройшла кілька трансформацій. Нині під цим поняттям ми розуміємо насамперед творчість Василя Голобородька, Миколи Воробйова, Віктора Кордуна.

Творчість В. Голобородька примітна складною асоціативністю мислення, філософським тлумаченням навколишньої дійсності, а метафора як основна ознака людського мислення є тим художнім засобом, який чи не найкраще справляється з цим авторським завданням. Часто саме завдяки метафорі відбувається процес осмислення буття, формування світобачення у поезії В. Голобородька. Саме метафора робить стиль автора самотутнім, оригінальним [4].

Як показує аналіз фактичного матеріалу, складовими елементами метафори можуть виступати різні частини мови. Це здебільшого іменники, дієслова, прикметники. У Василя Голобородька метафоричні словосполучення спираються на несподіване асоціативне поєднання понять, виражених названими частинами мови.

В авторській поезії метафоричні образи достатньо динамічні. Цю динамічність забезпечують дієслова як основа образних сполук. Саме дієслово в художньому образі створює таку експресію, яка найбільше впливає на емоції та почуття читача. Поєднуючи загальноновживані слова у несподівані словосполучення, автор досягає художнього ефекту. Досить оригінальними виявилися метафоричні сполуки, побудовані на метафоричному вживанні дієслова «плести, заплітати». У «Словнику української мови» ця лексема має таке значення: Плести – 1. Перевиваючи пасма, волокна, нитки і т. ін., з'єднувати в одно ціле; виготовляти щонебудь виттям, плетінням [СУМ, Т. VI, с. 578]. В. Голобородько вимальовує такі художні картини з ключовим словом «заплітати» («плести», «уплітати»): *Плету слова рядочок за рядком – та килим не тчеться* [2, с. 114], *Дороги позаплітала Гася - / не знати, де червоні чоботи калинові...* [2, с. 149], *А дід у гриви заплітає стрічки / вирізає смужки з річок і стежок* [2, с. 152],

потім дівчата ховають коліна в траву / плетуть кошики зі сміху [2, с. 156], Дощ тільки тоді є дощем, коли в довге волосся уплітає соняшники [2, с. 115]. Як бачимо, у В.Голобородька динамічні ознаки прості, але, вжиті у переносному значенні, вони сприймаються як цілісний художній образ.

У поезії В.Голобородька значна кількість дієслівних метафоричних структур – це персоніфікації. Явища природи, предмети, реалії буденного життя стають «олюдненими», «оживленими» *Гітара дівувала / ревнувала до струмка / квіти ходили / у місячному танку* [2, с. 107], *Дівчино, / ти тепер живеш на хуторі - / на білій хмарі, / де вишні обступили твою хату колом, / мов граючи у «перепілку»* [2, с. 209], *Місяць переплив човном річку, / підійшов до дівчини, / що чекала на березі...* [2, с. 204]. Серед метафор-персоніфікацій помітними є загальнономовні метафори або літературно-традиційні, хоча вони досить органічно вплітаються в загальну картину поетичного твору: *Слухаю, як дихає земля* [2, с. 169].

Слід зазначити, що автор будує образи, в основі яких – дієслова на означення дій, властивих тваринам. Поєднуючи такі лексеми зі словами, що не належать до означуваної групи, поет досягає несподіваного ефекту, наприклад: *Ти тільки слухай і слухай / як лижуть квіти псовими язиками твоє вікно / як кладка через річку до тебе рипить* [2, с. 134], *Ти починалася снігом / що сідав на плечі / тихіше за поцілунок* [2, с. 132], *Дід ніяк не зачинить дверей / вітер прилітає грітися на плечі* [2, с. 152].

Аналіз поетичних текстів В.Голобородька показав, що в основі художньо-поетичних образів лежить так званий орудний придієслівний. Образи, створені на переносному вживанні придієслівного іменника в орудному відмінку, надають переносними ознакам значення порівняння, а емоційно-експресивний ефект досягається завдяки нетрадиційній сполучуваності слів-понять: *...сніг розтає хмарою* [2, с. 153], *[Стара жінка] .../ хлопця пташкою вишиє на рушнику...* [2, с. 192], *...з зеленого тіла пагінець відростає, / що з часом розквітне червоним дитячим криком* [2, с. 101], *[Місяць]... підійшов до дівчини... / пастухом рогатим, що пасе зорі* [2, с. 204], *ось я іду мисливцем і обороню тебе від того птаха* [2, с. 206], *Дідом-баштанником / сидить Світличний* [2, с. 207].

Слід наголосити на ще одній особливості мовомислення В.Голобородька: для його творчості характерна побудова великих поетичних творів на розгорнутій метафорі, на нанизуванні метафоричних сполук з метою створення цілісного художнього образу. За допомогою не надто складних асоціативних зв'язків автор допомагає читачеві відчутти настрій і враження від першого снігу – все мов очищується, оновлюється. Інша пора року – інше сприйняття світу:

*На дереві, як груші, три ворони,
Не струшені гойдалися весь день.
То вчора, а сьогодні зранку
Тільки й розмов, що сніг іде.*

*Он сани покотились подарунком,
Мов порятунком від якихось бід,
Губили рукавички понадворі
І головний губили біль.*

*Інакше говорилося, читалося,
Чистішало на вулицю вікно,
І клямки брязкоту чекалося,
Начеб не чув його давно [2, с. 106].*

Загалом слід сказати, що ускладнена метафоризація – це прикметна ознака сімдесятників, незважаючи на нібито зовнішню простоту образів.

Поширеним явищем в ідіостилі В. Голобородька є іменникові сполуки метафоричного змісту. У такого типу словосполученнях, на думку Л. О. Пустовіт, один з іменників має пряме значення і виступає основою, до якої прирівнюються або додаються переносні ознаки, що на них вказує інший іменник [4]. Генітивна метафора представлена сполуками, в яких художні образи створюються поєднанням лексем з різним конотативним навантаженням та різними значенневими відтінками. Слова з абстрактним значенням виступають метафоризаторами конкретних лексем, наприклад, у такому легкому для прочитання і розуміння уривку: *я ще довго чутиму немудру музику / конвалій, що я їх сам вигадав* [2, с. 94] чи, навпаки, конкретна назва метафоризує абстрактну: *Цокають копита спогадів* [2, с. 198]. Дієслово у наведеному прикладі підсилює значення образу і, окрім того, «озвучує» його.

В окремих варіантах чітко прослідковується вживання традиційних, загальноновживаних метафор, які в авторських текстах мають нове наповнення і видаються доволі цікавими, «свіжими»: *Пташко лети обережно / не порви тонких ниток бабиного літа* [2, с. 170], *...і чутно як з циферблатів / сиплеться пісок годин* [2, с. 145], *На вузеньких стежках – на білих нитках, що вплетені в темне сукно ночі, – / запізнені мандрівники...* [2, с. 172].

Але все ж найбільше генітивних метафор побудовано на зіставленні і порівнянні предметів, ознак і функцій об'єктів навколишньої дійсності. Часто такі порівняння лежать зовсім на поверхні і легкі для розуміння, як-от: *І на мені – на пневі – хутро моху / тепліше за заячий бік* [2, с. 177], *Не принось мені яблуко / що зеленіє в твоєму садку / і червоніє у кошику моїх долонь / не принось мені це яблуко* [2, с. 156], *Плаче жінка над сніговою пустелею рушника ...* [2, с. 166]. А інколи асоціації, що виникають від поєднання метафоричних лексем, виражених моделлю «родовий відмінок + називний відмінок», досить складні для розуміння і позначенні суто авторськими уявленнями про буття: *Дівчатам боязко переходити на той бік, / де зяє провалля квітучих трав* [2, с. 161], *Бик золотий багаття / наставляє золоті роги на темряву...* [2, с. 203].

Часто в загальній структурі художнього образу домінуючу роль відіграють прикметники, які виступають в ролі метафоричних епітетів.

Тоді ми говоримо про прикметникову метафору. Вони створюють емоційний настрій поезії, увиразнюють «ліричний струмінь поезії» [4]. Метафоричні епітети, створені В.Голобородьком, – це здебільшого авторське враження від світу, авторське уявлення про побачене і відчуте. Часто вони є неологізмами, як у наведених прикладах: *Коридорними лісовими дорогами / віддаляється цокіт копит* [2, с. 151], *Візники дарують їм [коням] батож ану волю / і красиві гірлянди із гедзів і мух* [2, с. 161], *І проліскове своє око / розплющив я із-під землі* [2, с. 177]. Проте все ж переважають метафори, побудовані на асоціативних зв'язках з природою, в яких автор тонко помічає багатство кольорів і звуків: *Осінні коні з кленового узлісся ...* [2, с. 151], *... тут росло дерево – / на ньому вже було листя, але тінь падала від нього гола* [2, с. 150], *пальці шукають найпечальнішу струну ...* [2, с. 156], *... дорога вся покопана норами і вистелена золотою соломою* [2, с. 186].

Основою образності поетичних текстів В.Голобородька, окрім традиційно метафор, порівнянь, є фразеологізми («*Кайлом колупаю / мерзлу землю, / аж іскри очей сиплються*» [2, с. 192]), мовна гра, каламбур («*А той не корчився / у передсмертних муках, / він корчив дурня*» [2, с. 152]), тавтологія («*шукаємо у морі море*» [2, с. 176]), проте найбільше, мабуть, авторських образних картин побудовано на оксимороні, наприклад: *криниці сонячного світла / роздвоєні верхівками дерев / губили на галявині уламки / від спеки крихких крижин* [2, с. 166], *хтось залишається удвох на самоті* [2, с. 102]. Окремо можна виділити образні сполуки – перифрази. Наявність цих словосполук надає творові деякої завуальованості, читач має можливість «домалювати» картину сам: *Бабо кам'яна, / скільки дощів із людських очей / бачила ти твоїми кам'яними!* [2, с. 200], *іноді городить тином по всьому подвір'ю / своєрідний лабіринт щоб може / не знайшла та хто з косою ходить* [2, с. 199] тощо.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, метафори – це одна із домінант індивідуальної мовотворчості В.Голобородька, один з основних стилістичних прийомів. Метафоричне осмислення явищ і предметів навколишньої дійсності переконливо доводить, що для авторської поезії характерна здебільшого антропоцентризація художнього мовомислення, хоча позначені частотністю вживання й інші види метафори.

Тож, зважаючи на значний обсяг фактичного матеріалу, вбачаємо необхідність у подальшому дослідженні засобів художнього зображення у поезії Василя Голобородька.

Список використаної літератури

1. Бублейник Л. В. Світ слова української поезії : моногр. / Л. В. Бублейник. – Луцьк : ВІЕМ, 2011. – 240 с.
2. Голобородько В. Летюче віконце : вибрані поезії / В. Голобородько. – К. : «Український письменник», 2005. – 464 с.
3. Кравець Л. В. Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст. : моногр. / Л. В. Кравець. – К. : Академія, 2012. – 416 с.

4. Пустовіт Л. О. Засоби вираження метафори [Електронний ресурс] / Л. О. Пустовіт. – Режим доступу : kulturamov.uv.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine11-3.pdf (03.01.2015).

Тыха Лариса. Образные особенности поэзии Василия Голобородько. В статье проанализированы различные типы метафорических структур, которые функционируют в поэзии Василия Голобородько. В авторской поэзии метафорические словосочетания показывают неожиданное ассоциативное соединение понятий, выраженных различными частями речи, в частности именами существительными, именами прилагательными, глаголами. В анализированном материале метафорические образы динамические благодаря частому использованию глаголов. Значительная часть глагольных метафорических соединений – это персонификации.

Распространенным явлением в индивидуальном стиле Василия Голобородько являются метафорические словосочетания с опорным словом, выраженным именем существительным. Наибольшее количество генитивных метафор созданы на сопоставлении и сравнении предметов, функций объектов внешней действительности.

Часто в общей структуре художественного образа главную роль играют имена прилагательные в качестве метафорических эпитетов, благодаря чему поэзия становится более яркой и интересной.

Ключевые слова: метафора, генитивная метафора, глагольная метафора, опорное слово, образ.

Tykha Larysa. The Feature of Picturesque in Vasyl Holoborodko's Poems. The article about the analysis of different types of metaphor structures that are used in the poems of Vasyl Holoborodko. The combination of metaphors in author's poems discover the anexpected connection of associations that are expressed by different parts of speech like nouns, verbs, adjectives. When analyzing the poems we could see that the metaphor features are quite dynamic because of using of verbs. The biggest part of the verb metaphor structures are the personifications.

The most often thing in individual style of Vasyl Holoborodko is the noun combination of metaphor context. The most of genitive metaphors are based on comparing of things, features and functions of the objects that surround us.

The adjectives as the metaphor epithets very often play key role in the general structure.

In this case we are talking about the adjective metaphor that makes the poems more bright and expressive.

Key words: the adjective metaphor, metaphor structures, the noun metaphor, the verb metaphor, individual style.

Стаття надійшла до редколегії 28.01.2015